

תורה ומצוות - עניני תורה

ר"ב יהודה לרב המונגא דקא מאריך בצלותיה, אמר מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה. והוא סבר זמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד" (שבת י). התורה נתן לאדם תמיד השגות שכליות הנובעות חדשות בכל עת ואמתיות קימות לעד ממקור האמת. שהיא חיי עולם. התפלה תעסוק לא בהדעת ידיעות חדשות והעשרת שכל האדם באמתיותו, כי יאם להשתמש בחלקן של הידיעות הידועות וקבועות, ולהעמיק בכח ההרגש את הרושם של הידיעות המוסריות על כחות הנפש.

התפלה היא מלמטה למעלה. כיצד, מתוך אותו המעיך, המלא קדושה טבעית, שכלבנו, הרינו דולים, מוציאים את הרגשותיו העדינות מן הכח אל הפעל, מכוונים לרוטמן ולשבן, לטהר ולקדש בקדושת הטהרה העליונה, הכוללת כל הקדושות וכל הטהרות, כל החכמות וכל הדעות, כל הבינות וכל המחשבות, והגנו עולים, וכמה שיגדל שכלנו, כמה שיודרכו מדותינו, כמה שיהיה האופי של הדבקות והאלהות יותר חזק בחיים, ברעיון וברצון, במגו ובטבע, בתולדה ובתכונה, — כמה וורחים יותר האורות המתגלים בנו ע"י הבעותינו התפליתיות, וכלימה שנרד יותר לתוך עומק הענין הנערץ והנשגב הזה, לתוך תהום פנימיות נפשנו וכל גדלו ועוה, הגנו יכולים למוד בקיום יותר מדויקים את עליונותו במהלך התפלה, וכשאנו עולים עולים עמנו כל שרשי היותינו, כל עצמי נשמותנו, כל קוי החיים השופעים ממהותנו וכל מקורות החיים המפלים עלינו, עד הביאם אותנו אל המהותיות הפרטית שלנו, והכל מתברך, הכל מתעלה, הכל מתקדש ומתרום, הכל שמח שמחת ישרים, הכל עלו עליצות קודש, והטבע של הקדושה מתעלה ומודרך, עד שהוא בא לכלל אופי הכרת, לאופי שכלי פועל שאינו עוד נפעל, הפשי ושליש ורודה בכל מרחבי החיים, זהו משפט התפלה.

ובתורה הגנו עוסקים בשילובי חיים מלמעלה למטה, מרום-פסגת השכל האלהי, ממקור מחצב התורה, הגנו לוקחים את מנות החיים והגנו ממשכים אותם בעוז גדלם המלא כל היש, הגדול מכל קץ ותכלה, ומשרישים אותם בתוך מעמק טבעיותנו, וטבע הקדוש שלנו ביסוד הסנו מתברך ברכת שמים ע"י ששעת האורה הבאה לנו.

רבי ירמיה היה יתיב קמיה רבני זירא והו עסקי בשמעתא, גנה לצלויי והוה קא מסרוב רבי ירמיה, קרא עלי ר"ז מסיר אונז משמע תורה גם תפלתו תועבה" (שם). האדם פונה מטבע נפשו אל רגשי הקודש, שלהשלימם ולהוציאם מן הכח לפעל ממעמקי גפשו דרושה לו התפלה, אמנם, בה יוכל לטעות בדבר אחד כללי, שררי כשם שיש לו נטיות רחובות, מצד טבע נפשו המשכלת, כן יש לו המון רגשות לכמה הפצים ורצונות חמריים, והנה זה ישכיל כל אדם, שבהרחבת הרגשות הסוערות בלבב האדם אל הענינים החמריים וכל השייך להם אין טוב לאדם כי-אם שיהיו מודרכים ע"פ משפט דעת התורה, הנוגנת צדק בכל ארחותיה ומדרכת את האדם בדרך טובה וישרה, ובהעוב נפש האדם לשאיפותיה החמריות וכל התחיל בהן בלא מסורת התורה הלא יפול בנופלים ויורד דרך אבדון ומות, אבל בנוגע לשאיפות הרחובות שבנפש, שכללן הוא אהבת ד' והתענג על טובו והוד כבודו, והמון הסעיפים המסתעפים מעמקי ההרגשות האלה, יוכל האדם לחשוב, שאינו צריך לפלס להן כלל נתיב למודי, כי-אם יעווב את נפשו ע"פ דרכה, תשנה באהבת צור עולמים, התנועע, תכסוף, מרנן מקירות לב ותושפך שיה, ככל אשר תשאה רוחה העולה אל על, וא"כ לאותן ההרגשות הרחובות, שהן סעיפי התפלה, יחשב שאין צרך בהדרכה תורנית, ובכא עת תפלה ימהר לעווב הלמחר התורני למען הקם עולה של תפלה, ולא כן ילמדנו החכם מכל אדם, שבאמת לא רק לשאיפותיו החמריות של האדם, שמצדן לבהמה נדמה, צריך הוא לסיג תורני להגבילן ולסדרן, כי גם לשאיפותיו הרמות הרחובות, שהן מיטרי התפלה וענפיה, צריך הוא להגבלה והערכה תורנית, על כן המסיר אונז משמע תורה לא זו בלבד שהמון רגשותיו החמריים יתפכו לתועבה, באין מורה דרך ומנהיגם בנתיב חיים ואורה, כי גם תפלתו אצ"פ שהיא מונה למעלה, מ"מ באין הדרכה שכלית אלהית המגבילתה, הוכל להחפך לרועץ וקלקול, ולא נתן את הפרי הטוב הרצוי, וגם תפלתו תועבה, ועל כן אין ראוי לאדם למהר לעווב עסק התורה מפני התפלה, כדי שיהוק בלבבו, שגם לצד המעלה שבו, לצד הרגש הקדוש והנשגב, שהתפלה היא תוצאה, צריך הוא לשאוב ממעיני התורה את שיעוריו והגבולות, לדעת כל משפטו לישור בדרך החיים הטובים, העולה למעלה למשכיל.

עניני תורה - עניני תורה - ג' תמוז

הרע הוא כמעט אי אפשר, ועל זה אמרו: עובד כוכבים שיושב ועוסק בתורה הוא ככהן גדול שנכנס לפני ולפנים, פירוש: שכהן גדול נכנס להסיר הרע לכפר ולשלוח העונות "אל ארץ גזירה" — שזה ענין הסרת הרע — בזה הוא גדר אחד מי שמצווה ועושה למי שאינו מצווה, אבל להשיג זוהר השלמות הרוחני, ועוצם התקרבות לאלקים, אין בזה סוג וערך כלל מי שמצווה ועושה למי שאינו מצווה ועושה, שנועם העליון ודביקות האלקי אינו אלא רק למי שמצווה שיוסק בתורה, ולכן בתקבלה תפלת משה שלא תשרה שכונה באומות, כיון שאינם מצווים, אף אם יהיו עושים לא ישיגו דביקות האלקים השוכן בתוך תורתו, כמו שביארנו, זה עומק מאמרם שאברהם שלח ליצחק ללמוד תורה, כי התבונן במאמרם זה אשר העירו לנו כי להסרת הרע ולכלות הזומר — ומאבהיו השטן ומדיחיו — כבר הגיעו אברהם ויצחק בנסיון העקידה שהגיעו לתכלית מעלה האנושית, אשר לבם היה חלל בקרבם לגמרי, אבל בכל זאת לא הוניתו התורה, כי היתה חביבה עליהם — אף שלא היו מצווים ועושים, ולא הוסיפה להם התורה בעצם שלימות לולא הסרת ההעדרים והפחיתות כאשר הוסיפה להשלמים המצווים ועושים — בכל זאת הוניתו מאהבתם אותה, שעל ידה הסירו הרע וסילקו הפחיתות, ונעשו אורים גדולים ומהירים מפיקים גוגה הכוכבים לעולם ועד.

דריקע עוסקים בהלכה, כי אף בלא הומר ובלא יצר ובלא רע, גם כן התורה היא התכלית האמתית — והוא הדבקות הנשגבה לאלקים. וזה שאמרו בשבת דף פג, ב: לעולם אל ימנע אדם מבית המדרש ומדברי תורה, ואפילו בשעת מיתה שנאמר: "וזאת התורה אדם כי ימות באוהל" (במדבר יט, יד) — אפילו בשעת מיתה תהא עוסק בתורה, פירוש, דאמרו פרק קמא דברכות, אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו, ואמר לו יזכיר לו יום המיתה, וכו', הרי יזים המיתה מועיל להחליש הרע ולבלע היצר יותר מתורה ומקריאת שמע, ואם כן, אם תאמר כי התורה אינו רק להסיר הפחיתות ולהדיח הרע ולהשלים החסרון, אם כן בשעת מיתתו של האדם — שאז נחלש ממנו היצר לגמרי — אינו צריך לאחוז בתורה, על זה אמרו: שאינו כן, שעצם התורה היא תכלית השלמות אף במקום שנעדר הרע, לכן אף בשעת מיתתו של האדם היא עוסק בתורה, ובכל זאת אינו דומה שלימות התורה להמצוות ועושה מצד מצוה, למי שאינו מצווה ועושה, מצד שלימות המושג מהתורה, כי להסיר

על כוננו בודאי למאמר ר' לוי בר המא בשם ר' שמעון בן לקיש (ברכות ה, א): לעולם ירגיו אדם יצר טוב על יצר הרע, שנאמר "רגזו ואל תחטאו", אם נצחו מוטב, ואם לאו יקרא קריאת שמע, שנאמר "על משכבכם", אם נצחו מוטב ואם לאו יזכיר לו יום המיתה שנאמר "ודומו סלה".

בבא מציעא פו, א: הוה יתיב אגירדא דדקווא, וקא גריס, קא מפלגי במתיבתא דריקעא, אם בהרת קודמת לשער לבן, טמא (דשער לבן שפרח בו הוא סימן לטומאה, כדכתיב "וזהנה הנפך שער לבן בבהרת" — רש"י), ואם שער לבן קודם לבהרת, טהור, ספק — הקב"ה אומר טהור (לפי מה שכתוב בתורה — רש"י), וכולהו מתיבתא דריקעא אמרי טמא... עכ"ל. מכאן ראייה, איפוא, לכך שתפקיד התורה וההלכה הוא מעבר לאקטואליות המעשית שלה, שהרי אין קיום מצווה במתיבתא דריקע.

כב, יט וישב אברהם אל נערו. ובמדרש (בראשית רבה נו, ט): ויצחק היכן הוא? ... שלחו אצל שם ללמוד ממנו תורה, משל לאשה שנתעשרה מפלכת, אמרה הואיל ומן הפלך הזה התעשרתי, עוד אינו זו מתחת ידי לעולם. כך אמר אברהם, כל שבא לידי אינו אלא בשביל שעסקתי בתורה ובמצוות, לפיכך איני רוצה שתזונו מורעי לעולם (עכ"ל המדרש). דע כי התורה היא משלמת את הישראלי ומכשרתו בר"מ"ח איבריו וש"ס"ה גידיו נר"ן, ומעלתו אל תכלית השלמות האפשרי, ובלעדו לא יוכל אדם לבא לידי כשרון הגמור מיום נתן ה' אותה לישראל, ומלבד שהיא משלמת את החיסרון ומנעוה הפחיתות אשר בהאדם מצד חומריותו וכוחות טבעו המשוקעים וטמועים בהלי הזמן ועוגבני, עוד היא בעצמותה טוב ויקר ואשר האמת, ובה יתקרב האדם לאלקינו, ובה יחזה פניו — הוא השגת האלקות. כי התורה היא מענו של השם יתברך, ובה הוא שרוי, וכמו שראינו במקדש, שבלוחות העדות על הארון שם שרתה שכונה, ומשם יצאה אורה לעולם [מנחות] (פ, ב, ט), והוא כינוי על שפע החכמה וההשגה והשלמות, ובמקדש שני שחסר הארון הסרה שכונה, ובבסווע הארון ויאמר משה קומה ה"י! ולכן לעתיד לבא גם כן אין מצוות בטלות, וכן מצאנו להצדיקים במתיבתא

7. כי אע"פ שתפקידן ההרחיקו מהשפעת היצר בטל, הרי בחוצות הן עדיין על מנת לקרבנו לאלקים ולהשיג את ההשגה האלקית.

16

תורה ותפילה, היחס ביניהן

לפעמים אין אדם יכול ללמוד מפני שהוא משתוקק הרבה לתפלה, וכל זמן שלא התפלל עדיין כראוי הנשמה צמאה, ודומה הדבר כמי שצמא הרבה שאינו יכול לאכול עד אשר ישתה תחילה לשבור צמאו, ואח"כ יוכל לאכול. ההרגשה הזאת מפותחת היא אצל מי שנשמתו גדולה ושורש אור צדיקים שרוי בחוכה. ובכללות יהיה בזה יסוד התפלה כמו הכשרה לתורה, כשתיית המים המזינים בדרך עזר להעביר את חלקי המזונות בכל חלקי הגוף. ואם לא יהיו מזונותיו נתונים לא יועילו המים המעבירים, מסיר אוננו משמוע תורה גם תפלתו תועבה.

אדם יתגבר ביקור

13

א. תורה ותפילה.

בסעף זה נוגע הרב בכה התורה ובכח התפילה וביחס הנכון שביניהם.

ראוי להזכיר שאלו שני כוחות מרכזיים בעבודת ה', על התורה ועל העבודה (שמשמעותה בזמן החורבן תפילה), ולמעשה שתי פעולות אלה, לימוד התורה והתפילה עוסקות בתיקון שני הכוחות הרוחניים העיקריים שבנפש האדם (כפי שהבאנו לעיל בסעף א'), השכל והרצון. התורה להבנה למחשבה ולשכל, והתפילה "עבודה בשלב", ללב ולרצון.

על נשוא זה של יחס התורה והתפילה נביא כאן כמה דברים.

בליקוטים המודפסים בסוף ספרי נפש החיים מובא, שמהר"ח מוואלוויץ היה מוכן לתת את כל תפילתו מעורו עבור דין אחד מתורש או אפילו גרטה שונה ברמב"ם.

הדברים לכאורה מפליאים, אך נראה שאת היחס הבסיסי שבין לימוד התורה והתפילה יש להשוות ליחס שבין לימוד תורה לקיום מצוות, ועל ידי הבנת היחס הזה יובן גם היחס שמצאנו בדברי מהר"ח מוואלוויץ הנ"ל בין לימוד התורה לתפילה.

המצוות והתפילה הן תיקון הכלי, הלומד, ואילו לימוד התורה הוא עצם החיים הרוחניים העליונים יותר, ובכל אופן, שניהם נחוצים. המצוות והתפילה הכרחיות כמכשירות את האדם לברכת לימוד התורה. ולימוד התורה הוא השפע העליון בעצמו.

הנטיה אל התפילה מגיעה לפעמים כדי לקרב את הרצון הנפשי של האדם לחונן הלימודי שהשיג כבר בשכל.

12

יבכללות יהיה בזה יסוד התפלה כמו הכשרה לתורה, כשתיית המים המזינים בדרך עזר להעביר את חלקי המזונות בכל חלקי הגוף.

כאן מגיעה ההדרכה המעשית וההסבר אליה. אדם זה צריך קודם כל להתפלל. ללא התפילה לא יוכל ללמוד, ולכן, במקרה זה, התפילה היא הכנה לתורה.

היחס אל התפילה כשתיה מתבטא כאן גם ביכולת להעביר את המזון - ללא תפילה לימוד התורה לא יקלט היטב ולא יועבר למקומו הנכון אצל הלומד.

אדם יתגבר ביקור אדם יתגבר ביקור

יבכללות יהיה בזה יסוד התפלה כמו הכשרה לתורה, כשתיית המים המזינים בדרך עזר להעביר את חלקי המזונות בכל חלקי הגוף.

על אדם זה להזהר מהקיצוניות השניה. נכון שעליו להתפלל במקרה זה במקום ללמוד, אך לא יוכל לעשות קביעות מהנהגה זו באופן שרק יתפלל ולא ילמד כלל. במשל - אם לא יאכל לא תועיל השתיה, כיון שאין מזון להעביר.

רק ע"י השילוב הנכון של כת התורה הדומה למזון, וכמובאר לעיל (למשל בסעף ר'), עם כת התפילה הדומה לשתיה, יגיע האדם אל הבריאות הזתוונה הרחנית הנכונה.

15

בתוך מערכת זו, של עליונות התורה מעל המצוות, גם התפילה שייכת לצד של המצוות, ואם כן התורה מקדשת יותר מהתפילה, התורה היא "חיי עולם", והתפילה "חיי שעה".

אלא, שיש צד מסוים בו המצוות והתפילה הכרחיות ונחוצות, ובאותו צד הן דוחות את לימוד התורה ועדיפות עליו, והוא תיקון נפש האדם.

התורה ניתנה לישראל על מנת שיקיימו אותה בעולם הזה בכל רבדיו. היא לא ניתנה על מנת שח"ו נלמד אותה ולא נקיימה. אדם שילמד תורה ולא יקיים אותה, זהו עיוות חמור, וכל הערך של לימוד התורה שלמד נפגע, כיון שהכלי, האדם הלומד, אינו ראוי לקבל את התורה. "כל המלמד תורה לתלמיד שאינו הגון כאילו זורק אבן למרקוליס". אפילו על רב שהלך בדרך שאינה טובה "אין שומעין ממנו תורה עד שיחזור למוטב". "זכה נעשית לו סם חיים, לא זכה נעשית לו סם המות".

דברי התורה צריכים להילמד ע"י יחודי שדבק בקדושתה, ומטרתו בחייו היא להשתדל ולהתאמץ לקיים אותה. במצב האידיאלי לומדי התורה צריכים להיות חסידים, שכל שאיפותיהם הם שרצון ה' המתגלה בדברי התורה יתממש, ואור ה' ואור התורה יתגלו בעולם.

14

האמירה של הרצונות הנעלים מתוך עמידה לפני הקב"ה מביאה את האדם לחיזוק המידה בה קנה את הרצון העליון המתבטא בתורה בקנין תמידי. זו העבודה של "לעשות מהתורות תפילות", להפוך את ההבנה שבשכל לרצון שבלב.

הצורך הזה בתפילה הוא חלק משמעותי בתיקון האדם, תיקון הלב. "רחמנא ליבא בעי".

מצאנו בגמרא במסכת טוטה על הפסוק: "כי נר מצוה ותורה אור", חלה הכתוב את המצוה בנר ואת התורה באור, לומר לך: מה נר אינו מגן אלא לפי שעה, אף מצוה מגינה לפי שעה, ומה אור מגן לעולם, אף תורה מגינה לעולם. כלומר, יש הפרש משמעותי בין הזכות של לימוד התורה לזכות של קיום מצוות.

המהר"ל מבאר (בנתיב התורה פרק א'), שהתורה היא מרוממת מעל כל המצוות, "תלמוד תורה כנגד כולם", זה מכיון שהיא שייכת אל השכליות של האדם, היא בגובה הרוחני הגבוה ביותר של האדם, בשונה ממצוה, שנעשית בצדדים נמוכים יותר שבנפש האדם, ולעיתים גם גופו ממש שותף בקיומה.

ניתן לראות רמז לכח ההשפעה הזכות של לימוד התורה לעומת כח ההשפעה של קיום המצוות בכח החוכרון. אדם שקיים מצוה, ההשפעה הרוחנית התמידית שהוא מקבל

ממנה היא רק המדרגה שהוא הגיע אליה ע"י המצוה. המצוה עצמה כבר חלפה. בשונה מכך, מי שלמד תורה, וזכר חוקי ה' שלמד הולך איתו בתמידיות. יש קנין של תורה בשכלו בכל זמן ומקום, גם זמן רב לאחר שלמד את התורה.

ביאנו לראות רמז לכח ההשפעה הזכות של לימוד התורה לעומת כח ההשפעה של קיום המצוות בכח החוכרון. אדם שקיים מצוה, ההשפעה הרוחנית התמידית שהוא מקבל ממנה היא רק המדרגה שהוא הגיע אליה ע"י המצוה. המצוה עצמה כבר חלפה. בשונה מכך, מי שלמד תורה, וזכר חוקי ה' שלמד הולך איתו בתמידיות. יש קנין של תורה בשכלו בכל זמן ומקום, גם זמן רב לאחר שלמד את התורה.